

บทบาทของพระยากัลยาณไมตรี

พระยากัลยาณไมตรี (เจนส ไอเวอส์ตัน เวสเทนการ์ด) (Jens Iverson-Westengard) รับราชการในไทยตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินคนต่อมาจากสโรต เบลจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ๆ คือตั้งแต่ พ.ศ. 2447-2458 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยากัลยาณไมตรี พ.ศ. 2453 เขามารับราชการพร้อมกับนายสโรต เบลโดยรับหน้าที่เป็นผู้ช่วยประจำตัว สืบเนื่องจากเมื่อแรกจางสโรต เบลเข้ามา สโรต เบลขอรองที่จะวาจางเสมียนเข้ามาเป็นผู้ช่วยเหลือในการพิมพ์คึกและจคชวเลข รัฐบาลไทยตกลงตามคำขอและเห็นควรที่จะจางคนที่มีความรู้ทางกฎหมายการเมือง เพื่อจะได้ช่วยเหลือทางกิจกรรมอื่นที่จำเป็นประกอบกันไปด้วย พระยากัลยาณไมตรีเป็นศิษย์ของสโรต เบลเป็นคนที่คุณเคยนิสัยและเคยงานกันอยู่ ได้รับการชักชวนให้มาร่วมปฏิบัติงาน พระยากัลยาณไมตรีทำหน้าที่ผู้ช่วยเรื่อยมาจนสโรต เบลถึงแกกรรม พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ๆ จึงโปรดให้พระยากัลยาณไมตรีรับตำแหน่งแทนต่อมา ทั้งนี้ เพราะทรงเห็นว่ามีความสามารถพอที่จะเห็นไคระหว่างที่สโรต เบลไม่อยู่กลับไปสหรัฐ พระยากัลยาณไมตรีได้รักษาการแทนปฏิบัติงานแต่ลำพังมาแล้ว และระยะที่รับราชการอยู่ที่ทำงานไกลซึกกับสโรต เบลได้ปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ ทราบแนวทางการคิดสามารถจะประสานสานคึกคอกันไปไคในกรณีของงานที่คังคางอยู่ เช่นปัญหาเรื่องการทำสัญญากับอังกฤษซึ่งมาสำเร็จลงไคปี พ.ศ. 2452 แต่พระยากัลยาณไมตรีไม่สามารถจะสร้างความรู้สึกเลื่อมใสไคมากเทาสโรต เบล ทั้งนี้อาจเพราะวาเสนาบดีและข้าราชการไทยมีความรู้สึกเห็นวาเป็นเด็กไม่สูงอายุเทาสโรต เบล และอีกประการหนึ่งอาจเนื่องจากพระยากัลยาณไมตรีเคยเป็นเพียงผู้ช่วย ไม่มีตำแหน่งใหญ่โตในยุโรปมาก่อนพอจะทำให้เกิดความรู้สึกเลื่อมใสไค คนอาจนึกเปรียบเทียบกับสโรต เบลอยู่เสมอไค อย่างไรก็ตามพระยากัลยาณไมตรีก็สามารถดำเนินงานเป็นผลสำเร็จเป็นส่วนมาก

การดำเนินงานของพระยาภิรมย์ภักดีต่อแนวทางปฏิบัติแบบเดียวกับของสโตรเบล คือจัดแบ่งงานออกเป็น 3 ส่วน คือ 1. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ 2. คำนงนุหมายนิติบัญญัติและการปรับปรุงภายใน 3. คำนความคึกคือการให้ขอเสนอแนะคำปรึกษาแก่ข้าราชการไทย ตลอดจนเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ¹ พระยาภิรมย์ภักดีเคยไปสำรวจสถานะเหตุการณ์ในมณฑลพระตะบอง และกลันตัน แลเห็นขอบกพร่องจึงได้ทำรายงานเสนอต่อสโตรเบลอีกทีหนึ่ง ฉะนั้นผลงานในการทำสนธิสัญญาทั้ง 2 ฉบับนี้ พระยาภิรมย์ภักดีจึงมีส่วนรวมอยู่ด้วยโดยเฉพาะสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2452 พระยาภิรมย์ภักดีรับงานสืบต่อมาต้องคอยจัดปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาสำเร็จลงได้ และยังแนะนำเป็นที่ปรึกษาในกิจการต่าง ๆ ต่อมา นับเป็นที่ปรึกษาราชการทั่วไปคนเดียวกับที่อยูรับราชการกับไทยนานที่สุดถึง 11 ปี ถึงแม้ว่าครอบครัวจะยังคงอยู่ที่สหรัฐอเมริกาก็ตาม นับว่าเป็นผู้ที่ทำงานเพื่อผลประโยชน์ของไทยอย่างแท้จริงคนหนึ่ง

หน้าที่สำคัญของพระยาภิรมย์ภักดี

1. ร่วมมือกับสโตรเบลในการทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสทั้ง 2 คราว คือทั้งในสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2447 และ พ.ศ. 2450 โคชวยเหลือสโตรเบลอย่างใกล้ชิด ฉะนั้นผลงานจึงเป็นแบบเดียวกันกับของสโตรเบล ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 5 แต่ในระยะนั้น พระยาภิรมย์ภักดีเป็นเพียงผู้ช่วย นโยบายแผนการส่วนใหญ่สโตรเบลเป็นผู้จัดทำขึ้น ฉะนั้นยังขอละเว้นไม่กล่าวถึงหน้าที่ของพระยาภิรมย์ภักดีประการนี้ให้ซ้ำอีก

2. การทำสนธิสัญญากับอังกฤษปี พ.ศ. 2452

สนธิสัญญานับนี้ยังคงไม่สำเร็จบริบูรณ์เมื่อสโตรเบลซึ่งเป็นผู้ดำเนินงานส่วนใหญ่ถึงแก่กรรมลงนั้น สนธิสัญญานับนี้จวนจะได้รับความยินยอมคำตกลงจากทั้ง 2 ฝ่ายอยู่แล้ว แต่สโตรเบลก็ไม่มีโอกาสได้ชื่นชมผลงานที่เกือบจะบรรลุผลสำเร็จนั้นได้ อย่างไรก็ตาม

¹Kenneth T. Young; "The Special Role of American Advisers in Thailand 1902-1949", Asia Magazine, No. XIV, 17.

พระยากัดยามไมตรีก็ได้จัดการพยายามสานต่อจัดการตกลงให้เซ็นสัญญาลงได้ แต่การที่สัญญาฉบับนี้ตกลงกันได้ อาจเนื่องจากความเบื่อนายในการเจรจาที่ซัดเขื่อนนี้ได้ เพราะถึงแม้พระยากัดยามไมตรีจะดำเนินนโยบายแบบเดียวกับของสโตรเบล ก็ประสานงานใกล้ชิดกับราชทูตอังกฤษทั้งทางราชการและส่วนตัว เกือบกล่อมข้าราชการไทยโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เห็นกล้อยตามคำแนะนำในการยกดินแดนให้อังกฤษ เพราะทางไทยกลับต้องการประวิงเวลาไว้ เพราะเห็นว่าในไม่ช้าอังกฤษก็ต้องให้สิทธิภาพนอกอาณาเขตคืนมาอย่างประเทศในยุโรปต่าง ๆ เริ่มจะให้แก่ไทย และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิตกว่าอังกฤษจะทำอุบายยึดดินแดนรัฐมลายูของไทยไปเปล่าๆ ทรงตำหนิว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะมหาดไทยเชื่อถือคำของฝรั่งมากเกินไป ส่วนทางอังกฤษเอง โดยเฉพาะราชทูตแอสยิตันรู้สึกเบื่อนายมาก เพราะต้องโต้แย้งรายละเอียดปลีกย่อยกับไทยเสมอ ทั้งยังต้องชี้แจงถึงแผนการและการปฏิบัติงานว่าดูลงไปเพียงใดต่อรัฐสภาอังกฤษด้วย และต้องต่อสู้กับพวกนิยมอาณานิคมที่จะไม่ยอมรับสนธิสัญญานี้ด้วย แต่ในที่สุดสนธิสัญญาฉบับนี้ก็ได้ตกลงกันได้ตามเงื่อนไขที่สโตรเบลได้วางเอาไว้ เช่นสัญญากันในกรุงเทพฯ ๑ ระหว่างกรมหลวงเทเวศร์วรวโรปกรณ์เสนาบดีต่างประเทศของไทย และนายราฟแอสยิต ราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ๑ เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2452 และแลกเปลี่ยนสัตยาบันเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2453 ที่กรุงลอนดอน มีใจความสำคัญดังนี้

1. รัฐบาลไทยยอมยกสิทธิทางการเมืองการปกครองและการบังคับบัญชาเหนือดินแดนรัฐมลายู คือรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปลิส (รัฐนี้อยู่ในอิทธิพลอังกฤษมานานแล้ว) รวมทั้งเกาะใกล้เคียงให้แก่อังกฤษ
2. การโอนดินแดนบริเวณนี้จะจัดให้สำเร็จภายใน 30 วัน นับแต่ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันกันแล้ว
3. จัดตั้งคณะกรรมการทั้งฝ่ายอังกฤษและไทยภายในระยะ 6 เดือน นับแต่ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันเพื่อทำการปักปันเขตแดนกัน นอกจากนี้คนในบังคับไทยที่เคยอยู่อาศัยในดินแดนดังกล่าวแล้ว ถ้าต้องการเป็นคนไทยต่อไปต้องย้ายกลับไปอยู่ในเขตไทยภายใน

เวลา 6 เดือน และอังกฤษยอมรับว่าบุคคลเหล่านั้นยังมีสิทธิเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ในดินแดนเหล่านั้นอยู่ หนังสืออนุญาตต่าง ๆ ที่ทางรัฐบาลไทยออกให้ไว้ก่อนวันเซ็นสัญญาอังกฤษก็จะยังคงยอมรับสิทธิอันนั้นต่อไป

4. รัฐบาลอังกฤษยอมรับว่าหนังสือที่รัฐต่าง ๆ นั้นมีอยู่ต่อรัฐบาลไทย รัฐบาลของสหพันธรัฐมลายู จะชดใช้ให้แทน

5. อำนาจอศาลต่างประเทศฝ่ายไทย ตามขอ 8 ของหนังสือสัญญาปี พ.ศ. 2426 จะยังคงใช้อยู่กับคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวเอเชียและจดทะเบียนก่อนวันเซ็นสัญญา คือคนเหล่านี้จะย้ายไปขึ้นกับศาลไทยมีตุลาการแล้วแต่ไทยจะแต่งตั้ง แต่ในเวลาพิจารณาคดี กงสุลอังกฤษต้องไปนั่งฟังอยู่ด้วย และในกรณีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย กงสุลอาจพิจารณา มีสิทธิขอถอนคดีได้ ส่วนคนในบังคับอื่นที่จดทะเบียนหลังวันเซ็นสัญญาจะอยู่ในอำนาจศาลไทย คนในบังคับเหล่านี้จะเปลี่ยนไปใช้ศาลไทยทั้งหมดอย่างเต็มที่ เมื่อไทยมีประมวลกฎหมายลักษณะอาญา กฎหมายลักษณะแพ่งและการพาณิชย์ กฎหมายลักษณะวิธีพิจารณาคดีและกฎหมายลักษณะพระธรรมนูญจัดตั้งศาล

6. คนในบังคับอังกฤษจะไต่กรรมสิทธิเหมือนคนพื้นเมือง เช่นกรรมสิทธิในที่ดิน แต่ต้องเสียภาษีอากรต่าง ๆ เหมือนคนไทย เว้นแต่ไม่ต้องเป็นทหาร นอกจากนั้นไทยยังทำสัญญากับกัน เขตแดนและสัญญาเรื่องอำนาจทางการศาลแยกเป็นพิเศษด้วย¹

¹ กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462, เรื่องสนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทย กับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ, "สนธิสัญญาระหว่างอังกฤษและไทย ปี พ.ศ. 2452", หน้า 179-182.

แต่หลังจากเซ็นสัญญาตกลงกันแล้วก็มีใ้ว่าจะยุติปัญหาต่าง ๆ ลงได้ ปรากฏว่า ยังมีความยุ่งยากอยู่เสมอโดยเฉพาะเมื่อนายเบกเกต (Mr. Beckett) อุปทูตอังกฤษ รักษาการแทนราชทูตอังกฤษหลังจากนายแชยติกลับออกไปแล้ว เบกเกตต้องการได้ตัวนายแบลค ที่ปรึกษากระทรวงยุติธรรม เป็นชาวอังกฤษมาช่วยในการร่างข้อมติเกี่ยวกับอำนาจศาล¹ และยึดถือปฏิบัติตามคำร่างของนายแบลคเท่านั้น ไม่รับปรึกษาตามร่างข้อมติที่กรมหมื่นราชบุรีฯ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมร่างขึ้น² ไทยไม่ยอมเพราะเป็นการก้าวก้าวการปฏิบัติงานของไทยมาก พระยากลยามโมตรีเห็นว่าถ้าไทยใช้วิธีคัดค้านอย่างรุนแรง เบกเกตอาจจะมีโทรเลขไปบอกรัฐบาลอังกฤษว่าไทยไม่ไว้วางใจคนอังกฤษเหมือนที่ไว้ใจฝรั่งเศส คือไทยเคยยอมให้นายปาศุขประธานกรรมการร่างประมวลกฎหมายของไทยช่วยกงสุลฝรั่งเศส คราวทำสัญญาปี 2450³ พระยากลยามโมตรีจำกัดปัญหายุ่งยากโดยขอตัวนายแบลคไปช่วยงานของตนเสียชั่วคราว⁴ พระยากลยามโมตรีจะได้สามารถควบคุมไว้ได้ และขณะเดียวกัน

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.9.2, "กรมหลวงเทเวศวงษ์ทูตรัชกาลที่ 5", 17 มิถุนายน พ.ศ. 2453.

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.9.1, "พระราชหัตถเลขาพระราชทานกรมหลวงเทเวศวงษ์", 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2453.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ก็เป็นข้ออ้างไม่ให้เบกเกตตั้งตัวนายแบกไปทำงานควยได้ ขณะเดียวกันพระยากัลยาณไมตรีก็ได้ตรวจและแก้ไขข้อบกพร่องกับศาลตามโครงร่างเดิมของกรมหมื่นราชบุรีเป็นผูรูปร่าง แต่เบกเกตยังได้กอบปัญหายุ่งยากต่อไปอีกคือ ได้มีจดหมายบอกไปยังนายแปชยิตว่า สงสัยว่าไทยจะไม่สร้างทางรถไฟตามสัญญา โดยเฉพาะจะไม่สร้างไปต่อกับของอังกฤษ แปชยิตตอบว่ามาที่พระยากัลยาณไมตรีว่าจะเชื่อถือไทยอีกไม่ได้ พระยากัลยาณไมตรีได้ไปพูดคุยชี้แจงอธิบายต่อเบกเกตพร้อมทั้งสั่งให้นายอาเซอร์ เลขาธิการสถานทูตไทยในลอนดอนไปช่วยพูดคุยปรับความเข้าใจกับแปชยิตด้วย¹ พระยากัลยาณไมตรีเห็นว่าเป็นข้อผิดพลาดอย่างมากที่อังกฤษยอมให้ข้าราชการธรรมดาอย่างเบกเกตมีอำนาจมาก และมีแนวโน้มการปฏิบัติเช่นนี้ในไทยมาก ๆ แล้วก็จะกลายเป็นผลร้ายแก่ไทย² แต่อย่างไรก็ตามพระยากัลยาณไมตรีแนะนำให้ไทยพยายามยุติปัญหากับรัฐบาลอังกฤษ ก่อนที่เบกเกตจะยกปัญหากรณีในบังคับขึ้นอภิปรายในลอนดอน และพระยากัลยาณไมตรีเองก็จะพยายามพูดคุยอธิบายชี้แจงให้เบกเกตเข้าใจไทยมากขึ้นและอุทิศหนุนไทยเพิ่มขึ้นด้วย

นอกจากปัญหาเรื่องนายเบกเกตแล้วก็มีปัญหาเรื่องการเมืองการมอบดินแดน พระยากัลยาณไมตรีเป็นผูรูปร่างจดหมายบันทึกว่าควยการโอนดินแดนตามสัญญา³ ปัญหาเรื่องการเมืองการมอบดินแดนเกิดจากการที่ข้าราชการอังกฤษของสหพันธรัฐมลายู โดยเฉพาะนายแอนเคอตันข้าหลวงใหญ่เห็นเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องมีการทำพิธีรับมอบอย่างสมเกียรติ ซึ่งทางไทยไม่เห็นด้วย นอกจากนี้ก็เป็นปัญหาที่เกิดจากนายวิลเลียมสันที่ปรึกษาทางการคลังของไทยประจำรัฐไทรบุรี ต้อง

¹ กองบรรณสาร กระทรวงต่างประเทศ, เอกสารแฟ้ม 1.9.1, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศร์วงษ์ทูลรัชกาลที่ 5", 8 มิถุนายน พ.ศ. 2453.

² เอกสารแฟ้มเดียวกัน, "จดหมายเวสเตนการ์ด (พระยากัลยาณไมตรี) ทูลกรมหลวงเทเวศร์วงษ์ ฯ, 9 มิถุนายน 2453.

³ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.9.2, "พระราชหัตถ์เลขาพระราชทานกรมหลวงเทเวศร์วงษ์", 18 มิถุนายน พ.ศ. 2453.

ต้องการจะเป็นตัวแทนของไทยในการรับมือดินแดน แต่ไทยไม่ยอมเพราะนายวิลเลียมสัน แสดงอำนาจเกินความเป็นจริงนั้น ไม่ค่อยเป็นที่พอใจของสุลต่านเจ้าของรัฐเทฮาโค และ นายวิลเลียมสันยังมีท่าทีภักดี ต่ออังกฤษมากกว่าไทย เช่นมีจดหมายขอยืมเรือไทยชื่อเรือ กลางไปคอยต้อนรับเป็นพาหนะให้นายแอนเคอตันไว้ไ้ระหว่างการรับมือดินแดน ซึ่งเป็น เพราะต้องการประจบอังกฤษ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงรังเกียจการกระทำของวิลเลียมสันมาก และเลยทรงริ้วไปถึงกรมหลวงคำรกราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยซึ่งสนับสนุน นายวิลเลียมสันอยู่ว่า "ฝ่ายกระทรวงมหาดไทยเข้าใจว่าเมืองไทยนับถือคนอังกฤษมากกว่า คนไทยเหมือนมหาดไทยเอง"¹ แม้พระองค์จะทรงทราบดีว่า "การงานอะไรมันจะต้องให้ สำเร็จได้ค่อยดัง จึงจะรักษาอำนาจแทรกแซงไว้ได้ซึ่งเราโคตบอยยืนอยู่นั้นเป็นการถูก ต้องยิ่งนัก"² แต่ก็ไม่ทรงเห็นควยที่ชาวต่างประเทศที่ไทยมอบงานให้ทำนั้นจะเข้ามาแทรกแซงเองคังเช่น นายวิลเลียมสันนี้ ทรงเห็นว่าข้าหลวงที่จะส่งไปในการมอบดินแดนจะต้อง เป็นคนมีไหวพริบดี สามารถทำอะไรก็ได้ทัดเทียมกับคนของอังกฤษ มิฉะนั้นจะเป็นที่ดูถูกของ พวกรัฐมลายูได้ ที่สุดโคตบอยพระราชพินิจฉัยเป็นข้าหลวงไปในพิธีรับมือดินแดนครั้งนี้ พร้อมควยหลวงรังสรรค์

การปักปันเขตแดนก็เกิดเป็นปัญหาขึ้นเช่นกัน เพราะอังกฤษสนับสนุนให้สุลต่าน รัฐมลายูเหล่านั้นเรียกรองดินแดนบางส่วนเข้ามาในเขตไทย ซึ่งไทยก็ต้องยอมเพราะพระ- บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเห็นว่า ยอมเสียส่วนใหญ่คือรัฐมลายูเหล่านั้นไปแล้ว จะ

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.9.2, "ลายพระ- หัตถ์กรมหลวงเทเวระวัฑฒราชกาลที่ 5", 17 มิถุนายน พ.ศ. 2453.

² เอกสารแฟ้มเดียวกัน, "พระราชหัตถ์เลขาพระราชทานกรมหลวงเทเวระวัฑฒ", 28 มิถุนายน พ.ศ. 2453.

เสียอีกเพียงเล็กน้อยคงจะไม่เป็นไร ดีกว่าจะต้องเสียไปทั้งหมด ดังปรากฏในพระราช-
 ทัตถเลขาว่า "...ในการครั้งนี้ นับเห็นว่าอาจจะเปลี่ยนข้อกำหนดเขตแดนโดยแยกร่องเขน
 นี้ก็เป็นได้ ถ้าหากว่าไม่เป็นขึ้นครั้งนี้เราจะไต่ความลำบากด้วยเขตแดนเศษเล็กเศษน้อย
 เหล่านี้จะเป็นแผนที่รักษายาก เลยต้องตัดทิ้งถ้าหากว่าคงบนแผนที่ไว้ อาจจะเป็นบาทภัยกับ
 ลูกหลานเขามาถึงมณฑลปัตตานี... สาเหตุที่เกิดขึ้นจากเหล่านี้ได้เกิดขึ้นเพราะมหาคไทย
 ไชยสงครามซึ่งมีความปรารถนาจะให้ปรากฏว่าวอวองไวรวดเร็ว... ไม่ไต่แลเห็นชั้นเชิงให้เสีย
 แนนอนแก่ใจเลย" ¹

การยกดินแดนรัฐมลายูให้แก่อังกฤษนี้ทางไทยไม่ได้แจ้งให้สุลต่านเจ้าของรัฐเหลา
 นั้นทราบเลย นับเป็นความผิดพลาดอย่างหนึ่ง เป็นการทำลายความเข้าใจซึ่งกันและกัน
 เสีย และทำให้สุลต่านเหล่านั้นโกรธเคืองไทยมาก ดังปรากฏว่าสุลต่านแห่งไทรบุรีเคย
 ปรารภกับทางอาเซอร์ ซี อัดัมส์ (Arthur C. Adams) ที่ปรึกษาทางการคลัง ประจำ
 รัฐไทรบุรีว่าไทยมีสิทธิ์ที่จะยกหนีไปให้ผู้อื่นได้ แต่ไม่มีสิทธิ์จะยกลูกหนีให้ใคร² และอีกแห่ง
 หนึ่งว่า "ประเทศของฉันประชาชนของฉันถูกขายไปเหมือนกับการขายลูกวัว ฉันให้อภัยคน

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.17.1, "พระ-
 ราชทัตถเลขาพระราชทานกรมหลวงเทวะวงษ์", 18 กรกฎาคม 128(พ.ศ. 2452).

² แกมสุข นุมนนท์, Thamsook Numnonda, "Anglo-Thai Negotiations
 1900-1909" Unpublished Ph.D. Thesis, University of London, 1966
 อ้างถึง "Memorandum in connection with the treaty on behalf of the
 Government of State of Kedah by Arthur C. Adams, September 12,
 1908" from C.O. 273/253.

ซึ่งไม่มีพันธะกับฉันใด แต่ฉันก็ยกให้คนขายไม่ได้" ¹ ที่จริงระหว่างที่ไทยและอังกฤษกำลังเจรจาทริโกนาเงื่อนไซสนธิสัญญาอยู่นั้น รัฐไทรบุรีได้ทราบข่าวมาแต่ไม่ชัดเจนจึงได้ส่งจดหมายมาถามขอเท็จจริงจากรัฐบาลไทยอีกทีหนึ่ง แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ไม่ทรงแนพระทัยว่าจะตอบเช่นไรจะทรงรอฟังเงื่อนไซของอังกฤษจากพระยาภิรมย์ภักดีก่อน ² มาภายหลังจากการเซ็นสนธิสัญญาและจะมีการมอบคืนแดนนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำรัสให้ข้าหลวงไทยที่จะไปในพิธีนั้นอธิบายความจำเป็นของไทยให้เจ้ารัฐมลายูโดยเฉพาะรัฐตรังกานูเหล่านั้นเข้าใจควย ตามพระราชดำรัสสิ่งที่มีใจความว่า

อังกฤษมีความปรารถนาที่จะเกี่ยวของเมืองตรังกานูมาชานาน อันพระยาตรังกานูยอมทรามอยู่แก่ใจแล้ว การจึงเกี่ยวของกันระหว่างกรุงสยามกับเมืองตรังกานูมีเพียงแต่ส่งคนไม่เงินทอง การงานในบ้านเมืองอันใดก็สิทธิ์ขาดอยู่ในพระยาตรังกานู ถ้าอังกฤษหาเหตุการอันใดหยิบยกขึ้นเบียดเบียนเมืองตรังกานู หรือพระยาตรังกานูทำการอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งไม่เป็นที่พอใจกันกับอังกฤษ ๆ ก็คงจะถือเอาว่ากรุงสยามเป็นผู้รับผิดชอบในการ เมืองตรังกานูแลขอให้กรุงสยามบังคับบัญชา

¹ วิทยานิพนธ์ฉบับเดียวกัน, อ้างถึง: "The Straits Times, Sir George Maxwell-Editor of the Straits Times, recalling the words of the Sultan of Kedah to him in 1909 when Kedah was Transferred from Siam to Great Britain".

"My country and my people have been sold as one sells a bullock, I can forgive the buyer who had no obligation to me, but I cannot forgive the seller".

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.17.1, "พระราชหัตถเลขาพระราชทานกรมหลวงเทวะวงษ์", 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2452.

แก่เมืองศรีลังกาอย่างนั้น ๆ ฝ่ายรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเห็นว่าการที่จะบีบบังคับเมืองศรีลังกาเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นเช่นนั้น เป็นการยากที่จะให้เป็นที่พอใจฝ่ายอังกฤษ และมีให้เป็นที่เสียใจแก่พระยาศรีลังกาทั้ง 2 ฝ่ายได้ ถ้าหากว่ากรุงสยามจะไม่รับบังคับบัญชาหัวเมืองศรีลังกาด้วยศาสตราอาวุธ ก็ยากที่กรุงสยามจะช่วยป้องกันเมืองศรีลังกา โดยช่วยต่อสู้รบอังกฤษ เหตุช่วยกรุงสยามหาได้เป็นผู้บังคับบัญชาการสิทธิขาดในเมืองศรีลังกา แลได้รับผลประโยชน์อันใดยิ่งกว่าคนไมเงินทองแลเครื่องราชบรรณาการ เล็กน้อยไม่ จะยอมเสียชีวิตในไพร่พลแลเสียเงินกับตัดทางพระราชไมตรีอังกฤษเพื่อจะช่วยเมืองศรีลังกาไม่ได้อยู่เอง รัฐบาลสยามยังคิดเห็นว่า ถ้าเมืองศรีลังกาจะต้องมีการเกี่ยวข้องกับอังกฤษ ด้วยอังกฤษมีความปรารถนาเป็นอันมากอยู่แล้วนั้น ให้อังกฤษกับเมืองศรีลังกาผูกกันเสียตรง ๆ ดีกว่าที่กรุงสยามจะเข้าไปแทรกอยู่หว่างกลาง อันจะเป็นเหตุให้เมืองศรีลังกาไครความลำบากยากแค้น อย่างเช่นเมืองกลันตันซึ่งพระยากลันตันได้ทำผิดไปจนแดนดินกลันตันตกไปอยู่ในอำนาจบริษัทธิเสียเป็นอันมาก กรุงสยามจะแก้ไขภายหลังก็ไม่ไหวแลถ้าหากว่าพระยาศรีลังกาได้ผูกจากกันตรงตัวกับอังกฤษเอง บางทีความที่จะร้ายกาจเช่นเมืองกลันตัน โดยเสียทวงที่แก่คนในบังคับอังกฤษก็จะแก้ไขไคงาย"¹

จากจดหมายฉบับนี้ทำให้เราพอจะทราบพระราชดำริเกี่ยวกับผลประโยชน์จากรัฐมลายู และว่าเหตุใดไทยยังยกยกรัฐเหล่านี้ให้อังกฤษ ส่วนเหตุผลที่จะทรงชี้แจงต่อรัฐมลายูอื่น ๆ เช่น ไทรบุรีก็คงจะมีใจความแบบเดียวกัน คงจะทรงอธิบายชี้แจงเพราะรัฐไทรบุรีมีความเป็นไทยสามัคคีคือไทยมากกว่าศรีลังกาอีก

ปัญหาเรื่องคนในบังคับของสหพันธรัฐมลายู นับเป็นปัญหาสำคัญชิ้นหนึ่งซึ่งมีมาก่อนที่ไทยจะตกลงทำสัญญาปี 2452 กับอังกฤษ คือเมื่อ พ.ศ. 2440 นายแพทย์ตราซุทอังกฤษ

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.16.2, "พระราชหัตถ์เลขาพระราชทานกรมหลวงดำรงราชานุภาพ" 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2452.

ประจำกรุงเทพฯ ๗ ยื่นข้อเสนอขอแก้ไขปัญหาดีพิพาทนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษ และเสนอให้ไทยยอมรับคนในบังคับของสหพันธรัฐมลายูเป็นคนในบังคับของอังกฤษด้วย ในระยะนั้นสโรท เบลท์ที่ปรึกษาราชการทั่วไปไม่อยู่กลับสหรัฐอเมริกา พระยากัลยาณไมตรีจึงปฏิบัติหน้าที่แทนคดีพิจารณาขอเสนอนี้แล้วเห็นด้วย และไทยคงจะปฏิเสธไม่ได้อาหากว่า ไทยจะกีดมรวมนคนเหล่านี้เข้าเป็นคนในบังคับไทยอังกฤษก็ยิ่งจะขัดขวางมากขึ้น นอกจากนั้นอังกฤษยังอาจจะยกเอาสนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษปี 2442 ซึ่งไทยยอมรับว่าคนอินเดียหรือคนอัฟกานิสถาน ซึ่งเป็นคนในอาณานิคมของอังกฤษเป็นคนในบังคับอังกฤษขึ้นมาอ้าง เรียกร้องสิทธิโดยไม่สามารถจะโต้แย้งได้ การกระทำของอังกฤษก็เพียงแต่ขอรองให้เปลี่ยนแปลงข้อตกลงเดิม ปี 2442 เท่านั้นมิใช่ให้ทำอันใหม่ขึ้นมา ส่วนแปซิฟิกก็คงจะไม่มีอำนาจมาบีบบังคับจัดการอะไรกับไทยได้ พระยากัลยาณไมตรีหวังว่าข้อตกลงนี้คงสำเร็จและได้ร่างข้อตกลงที่จะเสนอต่อแปซิฟิกให้เสนอรัฐบาลอังกฤษอีกที่หนึ่ง คือ

1. สร้างศาลต่างประเทศในบริเวณหัวเมืองมลายูของไทย จะต้องมีที่ปรึกษาต่างประเทศพึงอยู่ด้วย

2. ศาลอุทธรณ์ Appeal Court ในกรุงเทพฯ ๗ จะต้องมีชาวยุโรป 2 คน นั่งเป็นพยานอยู่

3. ในกรณีที่เห็นว่าไม่ยุติธรรม กงสุลมีสิทธิถอนคดีได้¹

แต่เรื่องไม่สามารถจะตกลงกันได้จนถึง พ.ศ. 2452 อุปลุทอังกฤษคือ นายเบกเกต ได้ติดต่อเรื่องให้คนสหพันธรัฐมลายูเป็นคนในบังคับอังกฤษอีกรวมถึงปัญหาคนในรัฐะโยร์ด้วย เบกเกตท้าวความถึงการปรึกษากันเมื่อปี 2449 ซึ่งยังไม่มีการตกลงเพราะไทยขอผ่อนผันมารวมในการทำสนธิสัญญาปี 2452 แต่แล้วแปซิฟิกก็ได้ยกปัญหานี้ขึ้นมาเจรจาเลย เบกเกตจึงต้องการจะเปิดการเจรจาขึ้นใหม่ ปัญหาเรื่องนี้สโรท เบลเคยแนะนำแปร-

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.2.3, "จดหมายเวสเตนการทูตกรมหลวงเทวะวงษ์", 8 มีนาคม 2447.

ยิวว่า สถานะของคนเหล่านี้ควรจะนำไปผูกในการทำสัญญาเกี่ยวข้องกับอำนาจศาล ในสนธิสัญญาปี 2452 พระยากัลยาณไมตรีก็เคยปรึกษากับกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ฯ ได้ ครั้นตามถึงสถานะของคนในบังคับสหพันธรัฐมลายู หลังจากการเซ็นสัญญาและก่อนที่จะได้รับสัตยาบัน พระยากัลยาณไมตรีได้พูดตอบว่าปัญหานี้ไม่มีผลในทางปฏิบัติเพราะว่าไม่มีคนในบังคับสหพันธรัฐมลายู ที่จดทะเบียนก่อนวันเซ็นสัญญากับไทย ปัญหาสำคัญอยู่ที่ความแตกต่างระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับคนในบังคับไทยคือการเกณฑ์ทหาร ถ้าเป็นคนในบังคับอังกฤษแล้วไม่ต้องถูกเกณฑ์¹

เมื่อเบกเกตกลับไปอังกฤษ นายพีล (Peel) ราชทูตอังกฤษคนใหม่ก็เปิดการเจรจาเรื่องนี้กับ พระยากัลยาณไมตรีแนะนำให้รัฐบาลไทยเปิดการเจรจาโดยตรงกับนายพีล ซึ่งจะเป็นการดีกว่าที่จะส่งขอเสนอใหม่ต่อกันเท่านั้น โดยมีค่าใช้จ่ายเหตุผลประกอบไปด้วย และอาจจะเป็นโอกาสดีสำหรับไทยที่ทำให้อังกฤษสนใจที่จะทำสัญญาตามแบบที่ไทยทำกับเนเธอร์แลนด์ เมื่อปี พ.ศ. 2444 ก็เนเธอร์แลนด์ยอมให้บุตรของคนในบังคับของตนที่เข้ามาอยู่ในไทย และเกิดในไทย เมื่อมีอายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ก็ต้องอยู่ในบังคับไทย² และเป็นแบบอย่างในการจัดการเกี่ยวกับบุตรของคนในบังคับอังกฤษที่ยังยึดเชื้อ ถ้าเจรจากันโดยตรงแล้วจะได้แลเห็นปัญหายุ่งยากต่าง ๆ และหาทางแก้ไขได้ทัน และไทยควรจะหาทางให้รัฐบาลอังกฤษให้การรับรองที่แน่นอนแก่ไทย สำหรับเรื่องชนพื้นเมืองในสหพันธรัฐมลายูและยะโฮร์ซึ่งได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจากสนธิสัญญา 2452 แต่พระยากัลยาณไมตรีให้ข้อสังเกตว่าคนเหล่านี้คงจะไม่มีใครจดทะเบียนก่อนวันเซ็นสัญญา ฉะนั้นคนเหล่านี้จึงต้องขึ้นศาลไทยและมีสิทธิเหมือนคนไทยเพียงแต่ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหารเท่านั้น รัฐบาลไทย

¹ กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเพิ่มเติมที่ 1.2.4, "จดหมายเหตุเตนการคหุลกรมหลวงเทวะวงษ์", 10 สิงหาคม 2452.

² เอกสารเพิ่มเติมเดียวกัน, "จดหมายเหตุเตนการคหุลกรมหลวงเทวะวงษ์", 8 กันยายน 2453.

ควรจะยอมตกลงกับอังกฤษเสียที่จะผิดค่อนข้างแต่ก่อนคงไม่ได้ แต่ก็ควรจะเรียกร้องถึงเรื่องบุตรของคนในบังคับพวกนี้ว่าเมื่ออายุครบ 20 ปี ก็จะมีสิทธิเลือกถือสัญชาติไทยหรืออังกฤษ ซึ่งในข้อนี้กรมหลวงเทเวศร์ทรงเห็นควยและทรงเห็นว่าถ้าได้ทำแบบที่ไทยทำกับเนเธอร์แลนด์เมื่อปี 2444 ก็จะเป็นการดี¹

เรื่องสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างไทย-อังกฤษ ลงชื่อที่กรุงเทพฯ เมื่อ 4 มีนาคม พ.ศ. 2454 ระหว่างกรมหลวงเทเวศร์ฯ และนายอาเชอฟีล ก่อนจะเป็นสัญญาได้มีการปรึกษาระหว่างกรมหลวงเทเวศร์ฯ และพระยาภักดียามไมตรี เรื่องจะให้เพิ่มเติมโทษปล้นในหนังสือสัญญา แต่พระยาภักดียามไมตรีเห็นว่าสัญญาใดตกลงเช่นกันแล้วถ้าจะแก้ไขก็เสียเวลาอีกมาก เห็นว่าอังกฤษคงจะเป็นฝ่ายเรียกร้องเองถ้าไม่มีการส่งผู้ร้ายแลกเปลี่ยนกัน และพระยาภักดียามไมตรีได้ตรวจพิจารณากฎหมายอังกฤษดูแล้วเห็นว่าโทษปล้นอยู่ในฐานะโจรชิงทรัพย์ การขอให้ส่งผู้ร้ายไม่ได้ใช้วิธีพิจารณาอย่างศาลจึงเห็นว่าคงไม่มีข้อขัดข้องในการจะตกลงส่งผู้ร้ายข้ามแดนแลกเปลี่ยนกัน ไทยควรจะยอมตกลงเพื่อเป็นการป้องกันเหตุร้าย และถ้าไทยตกลงทำกับอังกฤษแล้วชาติอื่น ๆ ก็คงจะทำตามดังเช่นสหรัฐอเมริกาที่ใดก็คิดทำตามตามมาแล้ว²

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.2.4, ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศร์ราชาทูตกรมขุนสมมติฯ, 11 กันยายน พ.ศ. 2454.

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 1.11.2, ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศร์ราชาทูตรัชกาลที่ 6, 27 มีนาคม พ.ศ. 2455.

3. การทำสัญญากับจีน (พ.ศ. 2449 - พ.ศ. 2459)

รัฐบาลจีนเคยพูดจาตบตบจะขอทำสัญญาทางการค้าชายกับไทย โดยติดต่อผ่านทางทูตไทยในญี่ปุ่นคือ พระยานวิศิษฐราชกิจ และญี่ปุ่นเองก็พยายามเกลี้ยกล่อมให้ไทยตกลง แต่ไทยไม่เห็นด้วย กรมหลวงเทเวธวงศ์ ทรงปรึกษากับพระยาภักดีธำมณีไม่ตรีแลเห็นว่รัฐบาลจีนไม่มีอำนาจอะไรจะมาบังคับให้ไทยต้องทำสัญญาที่ไทยไม่พอใจได้ ควรจะมีแต่การปรึกษาทางการทูตเพื่อตั้งสถานทูตหรือกงสุลพอเป็นพระราชไมตรีกันเท่านั้น แต่ต่อมาจีนยังไม่ละความพยายามได้ให้ทูตของตนในลอนดอนติดต่อกับทูตไทยในเรื่องนี้อีก ไทยเสนอว่า ไทย จีน ญี่ปุ่น ควรจะร่วมกันทำสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรเพื่อจะก่อตั้งแนวเป็นกลางของชาวเอเชียเอง ไว้คอยป้องกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันและควรจะจัดตั้งตัวแทนไปประจำแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน¹

เรื่องจีนขอติดต่อทำสัญญานี้มีมาตั้งแต่เมื่อสโตร เบลยังดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการอยู่ กรมหลวงเทเวธวงศ์ ได้เคยปรึกษาเรื่องนี้กับสโตร เบล ฯ ได้ให้ความเห็นถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ว่าตนมีความวิตกในข้อที่จีนจะขอทำสัญญาแบบเดียวกับที่ชาวยุโรปทำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีประโยชน์ ถ้าไทยยอมทำก็จะเป็นข้อลำบากมาก สโตร-เบลให้ไทยคัดค้านขอทำสัญญาแบบธรรมดา และช่วยร่างจดหมายตอบรัฐบาลจีนด้วย

แต่รัฐบาลจีนก็ติดต่อมาอีกโดยคิดจะส่งคนมาเป็นทูตในไทย การที่จีนคิดจะทำสัญญาคงกลาวนั้นแม้แต่คนจีนในไทยก็ไม่เห็นด้วย คงปรากฏในจดหมายพระยารัชฎาว่า จีนไม่ควรจะก่อเหตุยุ่งยากเพราะมีคนจีนอยู่ในไทยมาก และรัฐบาลไทยก็ปฏิบัติต่อคนจีนแบบเดียวกับที่ทำต่อคนไทย ถ้าทั้ง 2 ประเทศ เกิดทำสัญญากันแบบยุโรป เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต มีคนในบังคับคนจีนในไทยจะหมดสิทธิต่าง ๆ ที่เคยได้รับ เกิดความเดือดร้อนไปทั่ว และได้แนะนำไว้ว่าให้ทำสัญญาแต่เพียงว่าถ้าคนไทยไปอยู่ในจีนก็ให้ใช้กฎหมายจีน

¹ กงจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แผ่นที่ ค. 6/2, "จดหมายทูตจีนกับทูตไทยในลอนดอน", 20 มีนาคม 1907.

และถ้าคนจีนมาอยู่ในไทยก็ให้ใช้กฎหมายไทย¹

สโรทร เบลยังให้ความเห็นต่อไปอีกว่า สถานการณ์ของไทยขณะนั้นไม่เหมาะสมที่จะทำสัญญากับจีน ส่วนพระยาภัยยามไมตรีมีความเห็นว่าการที่รัฐบาลจีนคิดจะตั้งทูตมาอยู่ในกรุงเทพฯ เกิดจากคนจีนในกรุงเทพฯ เองอยากเป็นหัวหน้าพวกคนจีนด้วยกัน เห็นเป็นชุมทรัพย์ที่จะคักตวงผลประโยชน์ทาง ๆ ได้ นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังต้องการเป็นผู้แทนขึ้นในไทยด้วย แต่พระยาภัยยามไมตรีคิดว่าจีนก็คงจะไม่ยอมในเรื่องนี้ และไทยก็จะให้เหตุผลไม่ยอมรับตัวแทนจีนไค่งายกว่าเป็นคนจีนเสียอีก²

สำหรับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเห็นว่า การที่จีนชวนไทยเข้าเป็นพันธมิตรเป็นการผิดเพราะถ้าเป็นพันธมิตรต้องมีผลประโยชน์ร่วมกันมีพรมแดนต่อกัน แต่ไทยอยู่กลางระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส ถ้าจีนเข้ามาแทรกแซงประเทศมหาอำนาจทั้ง 2 คงไม่ยอม³ พระองค์ได้ทรงตอบราชทูตจีนไว้เมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่สองว่า การเกี่ยวของระหว่างจีนและไทยก็มีไมตรีกันคืออยู่แล้ว ถึงแม้จะทำสัญญาต่อกันก็คงจะไม่ดีไปกว่าที่เป็นอยู่แล้วได้ คือไม่ทรงเห็นด้วยกับการทำสัญญากับจีน

เรื่องนี้ถึงแม้รัฐบาลจีนจะติดตอมายูเสมอ แต่ไทยก็ไม่ยอมตกลงด้วยเพราะในไทยมีชาวจีนมากถาดกลางจะเกิดปัญหาใหญ่หลวง ในเรื่องนี้ที่ปรึกษามีบทบาทไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นพระราชดำริให้กรมหลวงเทเวธวงศ์ไปการทรงจัดการเสียมากกว่า

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แผ่นที่ ต. 6/2, "ลายพระหัตถ์ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ทูลกรมหมื่นปราจิณกิติบดี", 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2450.

² เรื่องเดียวกัน, ฉบับ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2453.

³ เรื่องเดียวกัน, "ร่างพระราชหัตถ์เลขาถึงพระองค์เจ้าบรมวงศ์."

4. เรื่องสัญญาการันตีกรุงสยาม

ความคิดเรื่องให้ไทยเป็นประเทศกลางเป็นรัฐกันกระทบ (Buffer State) ระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส เริ่มแต่ ค.ศ. 1892 (พ.ศ. 2437) โดยฝรั่งเศสเป็นฝ่ายเสนอให้ตั้งรัฐกลางระหว่างพม่าและอินโดจีน แต่อังกฤษไม่ยอมรับข้อเสนอ ภายหลังจากวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112 และไทยต้องทำสนธิสัญญา พ.ศ. 2436 กับฝรั่งเศส เป็นผลให้เสียดินแดนทางลุ่มแม่น้ำโขงและฝรั่งเศสยังรุกล้ำเข้ามาทางตะวันออกอยู่เรื่อย ๆ อังกฤษทราบถึงจุดมุ่งหมายของฝรั่งเศสที่จะรุกรานไทย และเกรงว่าฝรั่งเศสจะยึดดินแดนเข้ามาจนมีพรมแดนติดกับของอังกฤษได้ ส่วนทางฝรั่งเศสเองก็เกรงว่าอังกฤษจะรุกเข้ามายึดบริเวณลุ่มน้ำโขง ซึ่งตนกำลังแผ่อิทธิพลอยู่ รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสเจรจากันตลอดมา แต่ก็ไม่สามารถตกลงกันได้จนถึง พ.ศ. 2439 จึงตกลงทำสัญญาประกันอิสรภาพของไทย 15 มกราคม พ.ศ. 2439 โดยที่ไทยไม่ได้มีส่วนรับรู้หรือเกี่ยวข้องกับสนธิสัญญานี้เลยทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องของไทยโดยตรง สนธิสัญญานี้มีใจความว่าทั้ง 2 ประเทศ รับว่าบริเวณลุ่มน้ำเพชรบุรี แมกลอง ทาจิน เจ้าพระยา และบางปะกงเป็นดินแดนกลาง ทั้ง 2 ฝ่ายจะไม่แสวงหาผลประโยชน์หรือส่งกำลังทหารเข้าไปรุกรานในบริเวณนี้ ยกเว้นแต่จะได้รับความเห็นชอบจากอีกฝ่ายหนึ่ง และรับรองเอกราชของไทย¹ แต่แม้จะมีสัญญาประกันเอกราชของไทยเช่นนี้ในทางปฏิบัติไม่ได้ยึดถือตามเท่าใดนัก ทั้ง 2 ประเทศยังแผ่อิทธิพลเข้ามาเรื่อย ๆ จนถึง ปี พ.ศ. 2447 หลังจากที่ไทยตกลงเจรจาสัญญา ปี 2447 กับใหม่กับฝรั่งเศส อังกฤษและฝรั่งเศสได้รื้อฟื้นข้อตกลง ปี พ.ศ. 2439 เพราะเกรงว่าไทยจะไปพึ่งมหาอำนาจเป็นพันธมิตร สัญญาใหม่มีใจความคงปรากฏในสมุดเหลืองของนายเคลสคาสเซ รัฐมนตรีต่างประเทศฝรั่งเศสว่า ให้กำหนดสัญญาเดิมให้มั่นคงขึ้น ดินแดนทางตะวันออกเฉียงใต้ของลุ่มน้ำเจ้าพระยา รวมทั้งเกาะทั้งหลายจะอยู่ในอิทธิพลของฝรั่งเศส ส่วนทางตะวันตกเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษ ทั้ง 2 ประเทศสัญญาจะไม่ยึดดินแดนส่วนใดของ

¹ กองสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462, "สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี ระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ."

ไทยและจะรักษาข้อความในสัญญาอย่างเคร่งครัด แต่ในเขตอิทธิพลของตน แล้วรัฐทั้งสอง มีสิทธิจะปฏิบัติการโดยอิสระ¹

สำหรับความเห็นของต่างประเทศเกี่ยวกับข้อตกลงนี้ มีในทำนองที่ไม่เห็นด้วยกับ สนธิสัญญานี้ เช่น จากหนังสือ "เลอทองส์" (Le Temps) กลางถึงข้อขัดข้องสำหรับรัฐ ทั้ง 2 คือปัญหาว่า จะคงสถานะเดิม (Status Quo) หรือว่าฝรั่งเศสจะยึดคืนแดนทาง ตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และอังกฤษทางตะวันตก เพราะทั้ง 2 ประเทศพยายาม จะตีความหมายของสนธิสัญญาที่เป็นประโยชน์ต่อการกระทำของตน อีกเล่มหนึ่งคือหนังสือ พิมพ์ของเยอรมัน ชื่อ คอยต์เซเรวิล ฉบับประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2448, ลงขอ ความว่า เมื่อไทยต้องอยู่ระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสเช่นนี้ จะตั้งมันอยู่ต่อไปไคจะตองเอา ใจชาติทั้ง 2 นั้น และไม่ยอมคบประเทศอื่นมาเป็นพันธมิตรอีก กวที่อังกฤษและฝรั่งเศสแข่งคี่ กันในไทยก็คงจะเป็นการป้องกันไม่ให้ใครคิดทำอันตรายต่อไทย²

ส่วนทางไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า ถึงแม้ อังกฤษฝรั่งเศส จะทำสัญญากันแต่ไม่เป็นผลกับการที่ฝรั่งเศสจะออกจากอังกฤษเลย ประโยชน์ ที่ไคจะตกแก่ประเทศทั้ง 2 คือไม่ตองไคเถียงกันเท่านั้น พระองค์ทรงแนพระทัยว่าจะไม่มีชาติ ไคช่วยไคเถียงถึงผลประโยชน์ของไทย นอกจากในบริเวณเขตอิทธิพลของตนเท่านั้น และการที่ รัฐบาลทั้ง 2 ห้ามผสมเขตแดนก็เพื่อชี้แจงให้ไทยทราบถึงข้อความที่ต้องปฏิบัติเท่านั้น

ส่วนสโตรเบลนั้น มีความเห็นคล้ายคลึงกับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และเห็นว่าการที่ประเทศทั้ง 2 ตกกลงกันจะมีผลเปลี่ยนแปลงต่อสภาวะเหตุการณ์ของไทยจาก

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แฟ้มที่ ค. 2/8, "จดหมายเหตุ พระยาสุรียานุวัตรกรมหลวงเทเวศร์", 3 มิถุนายน พ.ศ. 2448.

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, แฟ้มเดียวกัน, "จดหมายเหตุพระยาวิสุทรโกษา หลด กรมหลวงเทเวศร์", 6 ธันวาคม พ.ศ. 2447.

ที่เคยตกลงกันไว้เมื่อคราวปี พ.ศ. 2459 ทั้งทางคีและร้าย¹ สโตรเบลเสนอให้ไทยยอมรับสัตยาบันสัญญา เพราะเห็นว่าสัญญาระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสจะมีประโยชน์ต่อไทย ในข้อที่ว่าจะทำให้ฝรั่งเศสยอมให้สัตยาบันแก่ไทยหรือไม่ ถ้าฝรั่งเศสยอมให้ก็จะช่วยจำกัดสิทธิของฝรั่งเศส แต่ถาทงตรงข้ามคือไม่ยอมให้ก็แสดงว่าฝรั่งเศสมีความคิดจะรุกรานอีก² สโตรเบลเห็นว่าสนธิสัญญาของฝรั่งเศสจะทำให้ยุติปัญหาระหว่างกัน แต่การแสวงหาผลประโยชน์จากสถานการณ์ปัจจุบันจะก่อให้เกิดปัญหาไปทั่วโลก การตกลงกันได้เช่นนี้ก็นับว่าเป็นผลดี

ในการตกลงปรับปรุงสนธิสัญญานี้ นายเวเน่ (Mr. Frederick Verney) เลขาธิการสถานทูตไทยประจำลอนดอน ได้โทรเลขถึงสโตรเบล, แจ้งข่าวหนังสือพิมพ์อังกฤษลงข่าวคำแนะนำของนายเค็ชชาแนล (M. Deschanel) ถึงนายรูวีย์เยร์ (M. Rouvier) เกี่ยวกับเรื่องรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศส ต้องการยกมณเฑาะว์เจ้าพระยาเป็นแผ่นดินกลาง และเวเน่ได้แนะนำว่าเป็นโอกาสดีที่จะได้ยกไทยเป็นประเทศกลางตลอดทั้งพระราชอาณาเขต พร้อมทั้งขอคำอนุญาตว่าควรมีคำสั่งถึงพระยาราชานุประพันธ์ ให้หาหรือกับรัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษก่อน

แต่สโตรเบลเห็นว่าถ้าจะทำตามที่เวเน่แนะนำคงจะไม่มีประโยชน์อันใดนอกจากจะต้องยกดินแดนให้อังกฤษและฝรั่งเศสเป็นการตอบแทน แต่ตัวเวเน่เห็นสมควรให้พระยาราชานุวัตรสอบถามตลอดแดนแดน รัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษเป็นการส่วนตัว ก็ควรจะอนุญาตและสโตรเบลยังได้ให้ความเห็นไว้ว่า "... ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต้องการที่จะรักษาอำนาจควบคุมบางส่วนเหนือประเทศสยาม ซึ่งประเทศทั้ง 2 กำลังจะสูญเสียอำนาจนี้ไปโดยการตกลงที่จะประกันความเป็นกลางทั้งประเทศซึ่งที่โลกกล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าความพยายามอันนี้จะไม่สามารถสำเร็จลุล่วงได้โดยแมแต่ถนอย เว้นไว้แต่ว่ารัฐบาลสยามยินยอมที่จะให้คำตอบ

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แผ่นที่ ต.2/8, พระราชกัตถเลขารัชกาลที่ 5 พระราชทานกรมหลวงเทเวศร์, 11 เมษายน พ.ศ. 2448.

² เอกสารแฟ้มเดียวกัน, "จดหมายสโตรเบล ทูลกรมหลวงเทเวศร์, 13 เมษายน 2448.

แทนโดยพยายามยอมสละดินแดนบางส่วนมากขึ้น แต่เขาพอใจเชื่อว่าความพยายามเช่นนี้จะมีผลปฏิบัติตามน้อยที่สุด..."¹ สโตรเบลยังเห็นว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะจัดไทยให้เป็นประเทศกลางอย่างแท้จริงแก่สถานการณ์ขณะนั้น ไทยยังทำอะไรไม่ได้ต้องรอไปก่อน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังทรงให้ความเห็นเกี่ยวกับการที่อังกฤษฝรั่งเศส ใกรื้อฟื้นข้อตกลงในสัญญาใหม่นี้ว่า "เมื่อไม่มีที่ตองการอันใด เขาจะมาช่วยอุดหนุนทำไม ถ้าเรงรักก็จะต้องยกที่ซึ่งอยู่ในนาคยาความตองการตัดออกไปหมด เหลือไว้แต่แกนกลางซึ่งจะปันกันไม่ลง อันจะทำให้พบทางที่ตกลงกันได้เร็วขึ้น..."²

การรับประกันเมืองไทยให้เป็นเมืองกลางนี้ยังคงดำเนินสืบต่อมาจนเวสเทินการ์ดขึ้นดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการทั่วไป ต่อจากสโตรเบลที่ถึงแก่กรรมลง ในปี พ.ศ. 2451

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แฟ้มที่ ค. /87 "จดหมาย สโตรเบลทูตกรมหลวงเทวะวงษราชา," 2 สิงหาคม 1905 "...Both England and France would like to keep some control over Siam which they would both lose by agreeing to neutralize the whole of the country unless the Siam Government, therefore, is willing to pay in some way be a further territorial sacrifice I do not, as I have said, believe that there would be the slightest practical result to such an attempt..."

² เอกสารแฟ้มเดียวกัน, "พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 พระราชทานกรมหลวงเทวะวงษ", 2 สิงหาคม รศ. 123 (พ.ศ. 2447),

ไทยได้ทำสนธิสัญญาปี 2450 กับฝรั่งเศสแล้ว และกำลังอยู่ในระหว่างการทำสนธิสัญญาฉบับใหม่กับอังกฤษ การทำสัญญาทั้ง 2 ฉบับนี้ ไทยพยายามหาทางที่จะล้มเลิก "เขตอิทธิพล" (Sphere of influence) ซึ่งเป็นผลมาจากการแบ่งปันของอังกฤษและฝรั่งเศส ในคราวทำสัญญาประกันความเป็นกลางของกรุงสยาม เวสเทินการ์ดโคคได้ให้เห็นถึงความสำคัญของสนธิสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศสและชละเดียวก็นั้นถึงความจำเป็นที่ควรที่จะยกเลิกดินแดนในเขตอิทธิพล ซึ่งถึงแม้จะไม่มีประโยชน์จากการยกเลิกคราวนี้เพราะไทยต้องยกเลิกดินแดนในให้อังกฤษและฝรั่งเศสไปเกือบหมดแล้วก็ตาม ก็ยังเป็นผลดีทางจิตใจ¹ แม้แต่นายเกรแฮมที่ปรึกษาของไทยประจำรัฐกลันตันก็ยังเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของดินแดนในเขตอิทธิพลนี้ด้วย อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ยังทรงไม่ไว้วางพระทัยในเรื่องนี้นัก ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาว่า "ความคาดการของฉันทไปไม่ใคร่ถึงให้หนักห้วนแต่อาพุกกันเขาแล้วจะถอนตัวออกไม่ได้ ถ้าประเทศจะตองเสียอะไรแลกรเราจะเรียกว่าจะเอาฤาไม่เอาไม่ได้ เมื่อใดพุกกันพัวพันเข้าไปแล้ว"²

จะเห็นได้ว่าสนธิสัญญาประกันความเป็นกลางของไทย ไม่ได้เป็นประโยชน์แก่ไทยเลย ถึงแม้จะประกันความเป็นกลางและอิสรภาพของกัมพูชาแต่เฉพาะลุ่มแม่น้ำที่กล่าวมาแล้วเท่านั้น ในบริเวณแควทั้ง 4 ของแม่น้ำเจ้าพระยาที่อยู่ในภาคเหนือ หรือในภาคอีสาน ลุ่มแม่น้ำโขงตลอดจนภาคใต้บริเวณแหลมมลายู ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสไม่ได้กล่าวถึงเลย คือไม่รับรู้สิทธิของไทย เพราะเป็นดินแดนที่ต้องการอยู่ และไทยเองก็ไม่สามารถจะมีส่วนรู้เห็นเกี่ยวกับการนำสนธิสัญญานี้ได้ ประโยชน์ทั้งปวงตกอยู่กับคู่สัญญาคืออังกฤษและฝรั่งเศสเท่านั้น และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไทยต้องพยายามหาทางเปิดการเจรจาตกลงกับทั้งอังกฤษและ

¹ กองจดหมายเทศุ กรมกลิปากร, เอกสาร รัชกาลที่ 5, แฟ้มที่ ต.6/8, นายเวสเทินการ์ด ฑูตกรมหลวงเทเวระวงษ์โรปกง, 1 สิงหาคม พ.ศ. 2452.

² เอกสารแฟ้มเดียวกัน, "พระราชหัตถเลขาพระราชทานกรมหลวงเทเวระวงษ์ราชา", 16 สิงหาคม พ.ศ. 2453.

ฝรั่งเศสในเวลาต่อมา เพื่อเลิกมรดกที่ดินแดนในเขตอิทธิพล เป็นผลให้ไทยต้องเสียดินแดนไปให้ประเทศทั้ง 2 เป็นการแลกเปลี่ยนกับสิทธิต่าง ๆ ที่จำเป็นของไทยคืนมา และดินแดนที่ไทยต้องเสียไปนี้ก็คือบริเวณเขตอิทธิพลที่ทั้ง 2 ประเทศต้องการและไม่ยอมกล่าวถึง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. หน้าที่งานอื่น ๆ

พระยาภิธานโศภิตให้ความเห็นคำแนะนำแก่เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ และปรากฏผลงานเป็นที่พอพระทัยมาก ดังปรากฏเมื่อนายเบคเกตมาถามถึงเรื่องการใช้สัญญาพระยาภิธานโศภิตที่คอบอริบายซึ่งแจ้งในนามของรัฐบาลไทยว่าต้องการตกลงอย่างไรบ้างกับรัฐบาลอังกฤษ แล้วยังทำเป็นรายงานขึ้นทูลกรมหลวงเทเวศวงศ์ ๆ ทรงเห็นด้วยและเห็นว่าพระยาภิธานโศภิตทำเพื่อประโยชน์ของรัฐบาลไทยจริง ๆ เช่น "ฉันเห็นด้วยกับท่านในคำตอบที่ตอบเขาไปส่งสวริรักษาดลประโยชน์ของเราไว้"¹ ภูมิทัศน์หน้าที่เกี่ยวกับกระทรวงมหาดไทยเช่นเมื่อคราวเกิดผู้วิเศษก่อการวุ่นวายในมณฑลลาวพวนไปอยู่ที่ไทรบุรี เสนาบดีมหาดไทยปรึกษาหารือกับพระยาภิธานโศภิต เพื่อหาทางป้องกันมิให้เกิดเรื่องแบบนี้อีก² และบางขณะก็ช่วยร่างจดหมายตอบการทูลอภัยตามเค้าโครงของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ

ในระยะหลังถึงแม้พระยาภิธานโศภิตจะลากลับไปเยี่ยมบ้านที่สหรัฐอเมริกา และหาผู้มารับตำแหน่งแทนแต่ก็ยังคงปฏิบัติหน้าที่อยู่อย่างสม่ำเสมอ เช่น ให้ความเห็นเกี่ยวกับสงครามในยุโรป (สงครามโลกครั้งที่ 1) 2457 ว่าคงจะไม่เป็นอันตรายต่อปัญหาความเป็นกลางของไทย และเชื่อว่าไทยคงจะยึดเรือสินค้าเยอรมันซึ่งมีอยู่มากไว้อีก³ (ในระยะนั้นไทยยังไม่ได้ประกาศเข้าร่วมสงครามเป็นฝ่ายพันธมิตร) เรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศอีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องที่ไคปริกษากับแอร์ ฟอนบุด ในเรื่องที่จะคิดแก้ไขสัญญาระหว่างเยอรมันกับไทย แต่เป็นการผูกกันเป็นส่วนตัวเท่านั้น ถ้าเห็นว่าพอจะมีทางจึงจะปรึกษากันอย่างเป็นทางการ⁴

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้ม 1. 11.2 "จดหมายเวสเตนการคทูลกรมหลวงเทเวศวงศ์", 25 สิงหาคม ค.ศ. 1911 (2454).

² เอกสารแฟ้มเดียวกัน, "จดหมายพระยาภิธานโศภิตทูลกรมหลวงเทเวศวงศ์", 1 มกราคม 2456.

³ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเล่ม 6 ตอน 4 "จดหมายพระยาภิธานโศภิตทูลกรมหลวงเทเวศวงศ์", 9 กันยายน 2457.

⁴ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเล่ม 6 ตอน 3, "ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศวงศ์ ทูลกรมหลวงปราจิณดิธิบดี", 5 มีนาคม 2456.

นอกจากนี้พระยาภิรมย์ภักดีแสวงหาชาวอเมริกันผู้ที่เหมาะสมมารับตำแหน่งแทน... เช่นกัน แต่ปรากฏว่าหาได้ลำบากเพราะเป็นระหว่างสงครามคนไม่อยากจากบ้านไปนอนที่สุสานได้ นายบิตกิน แต่อยู่ได้เพียงปีเดียวก็กลับออกไปไทยต้องขอร้องให้พระยาภิรมย์ภักดีซึ่งกลับไปสหรัฐอเมริกาแล้วหากคนมาให้ใหม่และไต่ถามเจมส์ ชาวอเมริกันเช่นกัน

งานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งซึ่งปฏิบัติในตอนปลายสมัย คือการเริ่ม และร่างสนธิสัญญาระหว่างไทยและสหรัฐแทนสัญญาเก่าฉบับปี พ.ศ. 2399 สัญญาใหม่นี้ทำอยู่ถึง 5 ปี และสำเร็จลงในปี 2463 ขณะที่นายเจมส์ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาของไทยอยู่ และแบบร่างของสนธิสัญญานี้เป็นตัวอย่างที่ นายแฮย์นำไปใช้ในการทำสนธิสัญญากับประเทศในยุโรป ระหว่างปี พ.ศ. 2358-2369 พระยาภิรมย์ภักดีได้พยายามเจรจาจัดแจงอธิบายให้หัวหน้างานฝ่ายดินแดนตะวันออกของสหรัฐเข้าใจถึงสถานการณ์และสภาวะแวดล้อมของไทย พร้อมกับก็ได้จัดแจงให้รัฐบาลไทยหันมาสนใจสหรัฐอเมริกาด้วย

พระยาภิรมย์ภักดีปฏิบัติหน้าที่มาด้วยดี จนลาออกจากราชการไป เมื่อ พ.ศ. 2458 และได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างดีเป็นเวลาถึง 11 ปี โดยได้ยึดหลักว่าจะปฎิบัติงานราชการกับผู้แทนชาติใด ๆ ก็เพื่อประโยชน์ของไทย จะได้ทราบแนวทางปฏิบัติ เพื่อจะนำมากราบทูลให้รัฐบาลไทยตัดสินใจอีกทีหนึ่งไม่ได้ปฏิบัติไปโดยลำพังเลย.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต้นฉบับไม่มีหน้า 161

NO PAGE 161 IN ORIGINAL

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไทย และ ลอร์ด เรย์ ข้าราชการชั้นสูงของอังกฤษ ส่วนในการว่าจ้างที่ปรึกษาราชการ
 คนต่อ ๆ มา คือ นายเอคเว็ค สโตรเบล นั้น พระยาสุรียานุวัตร ธรรมราชทูตไทยประจำ
 กรุงปารีส และพระยาธรรมราชทูต ธรรมราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน และได
 ได้รับความร่วมมือจากนายยอนเฮย์ รัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาช่วยกันสืบหา
 และพร้อมกับที่จ้าง นายสโตรเบล เขามา ก็ได้อ้างนายเวสเทินการ์ด เขามาเป็นผู้ช่วย
 ของสโตรเบลด้วย คั้งนั้น เมื่อสโตรเบลถึงแก่อสัญกรรม ไทยจึงไม่ต้องเดือดร้อนหาที่
 ปรึกษาใหม่อีก แต่ได้เลื่อน เวสเทินการ์ดขึ้นปฏิบัติหน้าที่แทน ส่วนที่ปรึกษาคนอื่น ๆ นั้น
 การว่าจ้างและผลงานไม่ค่อยสำคัญเท่าของที่ปรึกษาราชการทั่วไป ที่ปรึกษาชั้นรองนี้ส่วน
 ใหญ่เป็นข้าราชการชาวอังกฤษ ทำงานอยู่กับรัฐบาลที่อื่น เคยและทางรัฐบาลไทยขอยืมตัวมา
 นอกจากนี้ก็มีชาวเอเชียอีกบางคน เช่น ชาวญี่ปุ่นและลังกา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าตั้งแต่
 แรกเริ่มจ้างที่ปรึกษา จนถึง พ.ศ. 2447 ไม่มีชาวฝรั่งเศสเลย เพราะไทยไม่ชอบนิสัย
 รุกรานเห็นแก่ตัวของฝรั่งเศส และเนื่องจากมีความขัดแย้งกัน ตั้งแต่วิกฤตการณ์ เมื่อ
 พ.ศ. 2436

การว่าจ้างที่ปรึกษาราชการทั่วไปนั้น เนื่องจากเป็นตำแหน่งที่สำคัญ ทำหน้าที่เป็น
 ที่ปรึกษาราชการของคณะรัฐบาล และที่ปรึกษาส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว มีอำนาจควบคุมดูแลและประสานงานตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ จึงมี
 อิทธิพลอยู่มาก การคัดเลือกจำต้องระวังเป็นพิเศษในชั้นแรก คือเมื่อแรกจ้างเจ้าพระยา
 อภัยราชานันท์ไทยคัดเลือกจากความสามารถและคุณสมบัติที่ดีที่สำคัญ แต่ต่อมาภายหลัง
 ไทยถูกมหาอำนาจคืออังกฤษและฝรั่งเศสบีบบังคับ จึงเร่งคิดถึงเรื่องการแสวงหาอำนาจอื่น
 มาเป็นพันธมิตร เพื่อดวงคัลย์อำนาจของชาตินั้น จึงได้ว่าจ้างชาวอเมริกัน คือสโตสเบล
 และเวสเทินการ์ด เขามา ที่เลือกสหรัฐอเมริกาเพราะเห็นว่าป็นมหาอำนาจเป็นชาติ
 เป็นกลางและมีใจยุติธรรมพอ ไม่มีผลประโยชน์ในไทย ทั้งนี้เพราะเห็นตัวอย่างจากเมื่อ
 คราวเจ้าพระยาอภัยราชาที่เป็นชาวเบลเยียม และเป็นประเทศเป็นกลาง - แต่เบลเยียม
 เป็นชาติเล็ก ไม่สามารถสนับสนุนบทบาทของที่ปรึกษาชาติตนได้มากพอ